

Kamnita sekira iz Šalovcev

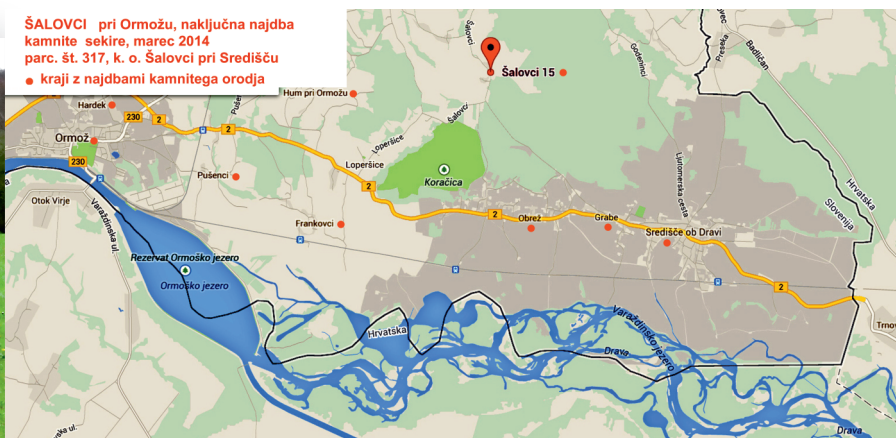
V članku je predstavljena slučajna površinska najdba prazgodovinskega kamnitega orodja iz serpentinita, ki ga je gospod Ivan Brumen, Šalovci pri Ormožu 14, našel pri sprehodu ob robu sosedove njive. Najdbo lahko uvrstimo v eneolitsko obdobje.

Tjaša Brumen, svetovalka-pripravnica na Osnovni šoli Miklavž pri Ormožu, je v marcu leta 2014 obvestila Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož, enoto Ormož, da je njen oče Ivan Brumen, Šalovci pri Ormožu 14, našel na zemljišču Bojane in Dejana Grubiča, Šalovci 15, na sprehodu, na površju ob robu njive parc. št. 317, k. o. Šalovci pri Središču, kamnito orodje. Gospod Brumen je kasneje približno mesto najdbe tudi pokazal (slika 1). Na sliki 2 je prikazan zemljevid izseka območja z označbo Šalovcev pri Ormožu, na sliki 3 pa izsek zemljevida s približno označbo najdbe sekire (oboje po Google maps).

Slika 1: Gospod Ivan Brumen kaže približno mesto najdbe kamnite kladivaste sekire ob robu njive parc. št. 317, k. o. Šalovci pri Središču. Foto: Brane Lamut.

Orodje iz Šalovcev je skrbno izdelano iz rečne oblice. Glede na zelenkasto barvo, je kamnina po vsej verjetnosti serpentinit. Predmet je v celoti ohranjen, le površina je ponekod rahlo poškodovana; v višino meri: 10,8 cm, širok je 4,1 cm, debel 4,0 cm, premer odprtine za nasaditev toporišča pa znaša 1,8 cm. Na eni strani ima z brušenjem in glajenjem izoblikovano rezilo, ki je vzporedno z odprtino za toporišče, na drugem koncu pa je orodje topo. Torej gre za kladivasto sekiro, za katero nam že ime nakazuje dvojno uporabnost (slike 4 a, 4 b in 5).

Slika 2: Izsek zemljevida območja z označbo Šalovcev pri Ormožu z oznako hiše št. 15, domačija Grubič (na podlagi Google maps).

Slika 3: Izsek zemljevida Šalovcev z oznako (bel pokončen oval) približnega kraja najdbe kamnite kladivaste sekire na njivi parc. št. 317, k. o. Šalovci pri Središču (karta iz Google maps).

¹ Mag. Brane Lamut, kustos arheolog - muzejski svetovalac, Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož, OE Ormož, Grajski trg 1, Ormož.

Sliki 4 a in 4 b: Sekira iz Šalovcev, privatna last Ivana Brumna, Šalovci 14. Foto: Nina Mertik, april 2014.

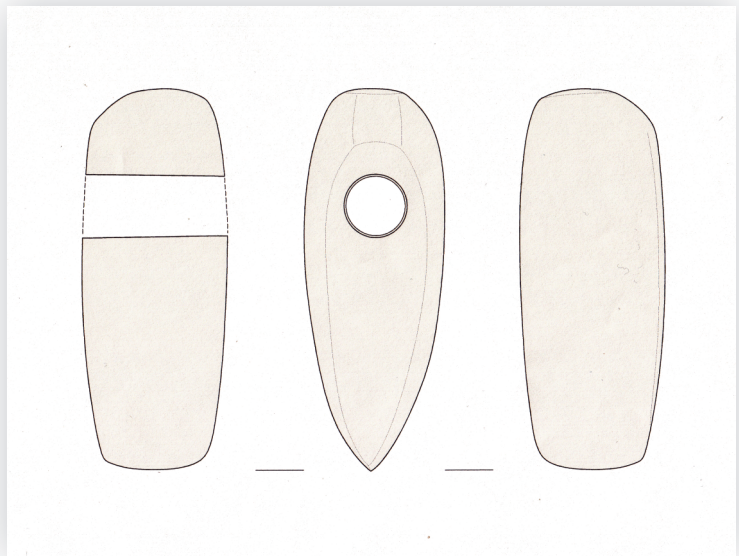
aktualno domnevo: »Na planoti severno od današnjega trga, Grab in Obreža nam je iskati najstarejšo naselbino v tej okolici«.³

Za njim sta notico povzela tudi Josip Klemenc in Balduin Saria v svoji arheološki topografiji.⁴ Iste podatke je ponovil še Stanko Pahič, kustos Pokrajinskega muzeja Maribor, v več preglednih člankih, s tem da je dodal tudi navedbo dveh kamnitih orodij iz Šalovcev, ki ju hrani Prirodoslovni muzej na Dunaju (Naturhistorisches museum Wien), ko je, recimo, pisal o arheoloških spomenikih v Slovenskih Goricah⁵ ter v publikaciji o arheološki topografiji,⁶ kjer je za orodji iz Šalovcev dodal tudi inventarni številki *N(aturlhistorisches) M(useum):* 3896 in 3897.

V prilogi k omenjeni publikaciji so na karti razprostranjenosti za območje Slovenije za obdobje »neolitik in eneolitik« vneseni tudi številni podatki o najdbah kamnitega orodja iz severovzhodne Slovenije, ki jih je zbral Stanko Pahič. Med najdišči so omenjeni tudi Šalovci. Podobno karto razprostranjenost, a le za severovzhodno Slovenijo, je Pahič prvič objavil v članku: »K predslovenski poselitvi Slovenskih Goric in Pomurja«.⁷ V članku je objavljen seznam vseh krajev s kamnitimi orodji, pri čemer so kraji razvrščeni po stolpcih glede na posamezne vrste orodij.⁸

Vendar ta slučajna najdba ni prvo tovrstno orodje, znano na tem območju. Najstarejša notica o arheoloških površinskih najdbah v kraju sega v čas pred prvo svetovno vojno, ko tedanji predsednik Zgodovinskega društva za Slovensko Štajersko Fran Kovačič v svoji monografiji o Središču ob Dravi² pravi, da nam poselitev središkega območja v mlajši kameni dobi potrjujejo prav različni kamniti izdelki, največ so jih našli okoli Šalovcev. Potem pa nadaljuje z zanimivo vpražjo: »Ljudje imenujejo te kamenite predmete »gromske strele« ter mislijo, da v tiste hiše ne udari strela, v kateri hranijo »gromsko strela«. Pri nekaterih hišah jih rabijo kot uteže pri stenskih urah«.

Fran Kovačič potem razjasni pravo funkcijo teh orodij. Nadalje pa pravi: »V teh krajih ni takega kamenja, torej so svoje orodje dobili po kupčiji, ki je šla iz Jutrovega ob Donavi in Dravi gori proti Alpam«. Avtor nadaljuje in na isti strani navaja še starejši podatek, da je nekdanji središki kaplan (Matej) Slekovec nabral leta 1877 po župniji 10 raznovrstnih kamnitih sekir, in končuje s še vedno

Slika 5: Slučajna površinska najdba kamnite sekire iz Šalovcev pri Ormožu v marcu leta 2014. Risba: Nejka Uršič.

2 Kovačič, 1910, str. 69.

3 Ibidem.

4 Klemenc und Saria 1936, str. 69.

5 Pahič 1962, str. 189.

6 Pahič 1975 a in 1975 b, str. 327.

7 Pahič 1968, str. 158–255, karta na strani 165.

8 O. c.: str. 252–253.

Tu je bila namreč prvič izoblikovana tipologija glajenega kamnitega orodja za obravnavano regijo,⁹ različna orodja je Pahič prikazal tudi v risbi.¹⁰

Kasneje je bilo kamnito orodje iz naših krajev sistematično obdelano še v dveh člankih Marije Lubšina-Tušek. Najprej v članku, ki je izšel v Ptujskem arheološkem zborniku ob 100-letnici muzeja in muzejskega društva, ki obravnava najdbe iz vse severovzhodne Slovenije. V katalog najdb so zajeti vsi predmeti iz muzejev in zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine severovzhodne Slovenije ter na podlagi literature tisti, ki se hranijo v tujini. Med njimi sta kosa iz Šalovcev pri Ormožu.¹¹ Zaradi večje količine upoštevanih najdb je bila tu Pahičeva tipologija oblik lahko tudi dopolnjena.¹² Poleg tega je dopolnjena glede na stanje iz leta 1993 tudi karta razprostranjenosti orodij: »Neolitska in eneolitska naselja in najdišča kamnitega orodja v severovzhodni Sloveniji«.¹³ Drugi članek obravnava le območje nekdanje ormoške občine (sedaj Občine Sveti Tomaž, Središče ob Dravi in Ormož) v arheoloških obdobjih in problematiko prostorske arheologije.¹⁴ Tu so spet dopolnjeni sezname najdišč in karte razprostranjenosti po posameznih obdobjih. Ponovljena je omemba kamnitega orodja iz Šalovcev in dveh kladiv, ki ju hrani Prirodoslovni muzej na Dunaju/Naturhistorisches museum Wien.¹⁵

Glede prej navedenih dejstev moramo reči, da je sklepanje Frana Kovačiča o možni naselbini v tej mikroregiji zelo verjetno, zmotil pa se je o izvoru kamnin, iz katerih so orodja izdelana, saj sta amfibolit in serpentinit v Podravju poznana.

Tako zapiše prof. geograf. Vili Podgoršek ob koncu članka: »Prav tako najdemo prodnike vseh ostalih vrst kamnin, iz katerih nam je poznano kamnito orodje iz okolice Ormoža. Brez večjega napora lahko tudi sedaj naberemo prodnike iz serpentinita, ki so ga prav tako precej uporabljali«.¹⁶ Namreč na dravskih prodiščih.

Marko Mele je izvedel vrsto eksperimentov z izdelavo in uporabo kamnitega orodja. Ustrezen serpentinit sta z Vilijem Podgorškom našla v opuščnem kamnolomu »Markežev pruh« pri Gladomesu (slika 7) ter na prodišču reke Drave blizu Nove vasi pri Markovcih (slika 6).¹⁷ V nadaljnjem tekstu omenjenega članka so opisani eksperimenti z brušenjem in s poliranjem orodja, pri čemer je brušenje s pomočjo peščenjaka iz bližine Markovcev in kremenčevega peska (velikost 0, 4 mm) dala najboljše rezultate, nekoliko nerazjasnjena pa je ostala visoka kvaliteta poliranja prazgodovinskih izdelkov.¹⁸ Nadalje je v navedenem članku predstavljeno še

Slika 6: Prodišče na levem bregu Drave, kmalu za izlivom Dravinje v bližini Nove vasi pri Markovcih, kjer nahajamo med drugimi tudi rečne oblice serpentinita. Foto: Brane Lamut, 2007.

9 O. c.: str. 173 in 175.

10 Pahič 1968, str. 174.

11 Lubšina-Tušek 1993, str. 92, zap. št. 85 in Tab. 3 na str. 55

12 O. c.: Tab. 2 in str. 39 in sledeče.

13 O. c.: Priloga 1 za stranjo 36, Šalovci pri Ormožu so pod št. 85.

14 Lubšina-Tušek, 2005, 178 ss.

15 O. c.: str. 199.

16 Podgoršek 2007.

17 Mele 2007, str. 13 in op. 1 ter slika 1.

18 Mele 2007, 13–14.

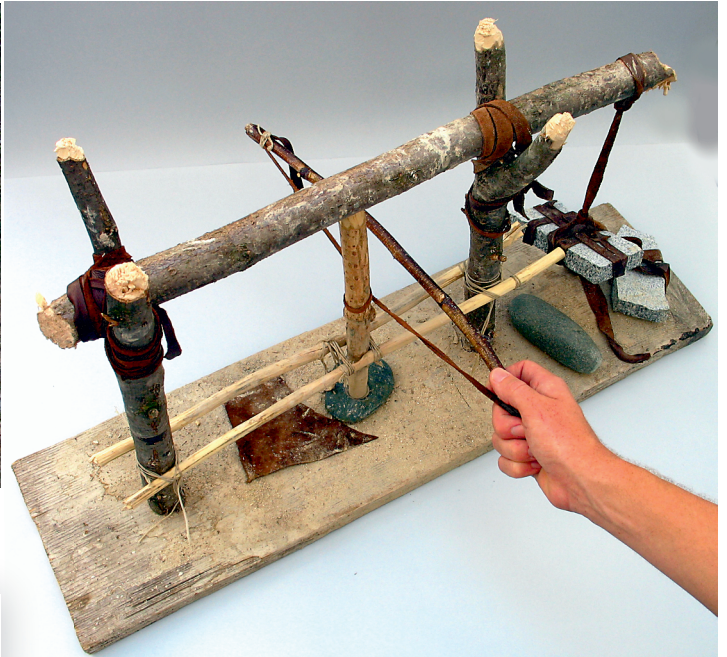

vrtanje kamnitih sekir in možni načini nasaditve na toporišče.¹⁹ Eden od tam prikazanih načinov vrtnja s pomočjo votlega svedra je moral biti uporabljen tudi pri izdelavi na novo odkrite kladivaste sekire iz Šalovcev, zato tudi tu objavljamo eno izmed fotografij iz takratnega eksperimenta (*slika 8*) ter risbo podobnega vrtalnika, ki jo je po napotkih arheologinje Bernarde Perc v drugi polovici petdesetih let preteklega stoletja izdelal risar, kasnejši akademski slikar France Anžel (*slika 9*).

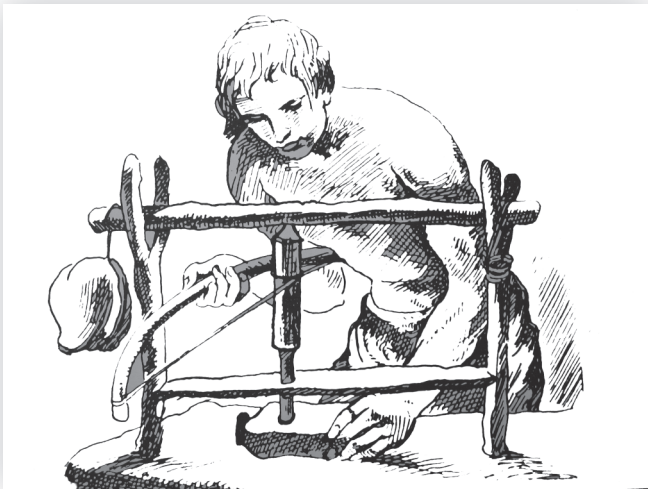
Novo odkrita sekira iz Šalovcev je glede na dopolnjeno tipologijo kamnitega orodja najbližja tipu A 2, saj njena širina približno odgovarja debelini.²⁰ Že iz Pahičeve tipološke table je razvidno, da je bila takšna sekira najdena tudi blizu vasi Pavlovski Vrh pri Ormožu.²¹ Ker spada tamkajšnja prazgodovinska naselbina v eneolitsko obdobje,²² lahko sklepamo, da spada posamična najdba iz Šalovcev v isti čas.

Slika 7: Kamnolom »Markežev pruh« pri Gladomesu. Foto: Marko Mele, 2007.

Slika 8: Vrtalna naprava z navpičnim votlim svedrom, kakršno je uporabil kustos arheolog Marko Mele pri eksperimentalnem vrtnanju kamnitih sekir leta 2007 v Muzeju Ormož. Foto: Marko Mele, 2007.

Slika 9: Risba vrtalne naprave z votlim svedrom, ki jo je po napotkih kustodinje Bernarde Perc narisal kasnejši akademski slikar France Anžel v drugi polovici petdesetih let 20. stoletja.

¹⁹ Mele, 2007, str. 14–20.

²⁰ Lubšina-Tušek 1993, Tab. 2.

²¹ Pahič, 1968, str. 174 zgoraj, tip A2.

²² Tomanič-Jevremov, 1973.

Povzetek

V članku je predstavljena slučajna površinska najdba kamnitega orodja, ki ga je gospod Ivan Brumen, Šalovci pri Ormožu 14, našel pri sprehodu ob robu sosedove njive na parc. št. 317, k. o. 317, Šalovci pri Središču. Orodje je 10,9 cm dolgo, 4,1 cm široko in 4,0 cm debelo, premer odprtine za nasaditev toporišča pa znaša 1,8 cm. Predmet je izdelan iz zelenkaste kamenine, kar je po dosedanjih analizah podobnih orodij najpogosteje serpentinit,²³ na eni strani je predmet top in je služil za tolčenje, udarjanje, zabijanje, na drugi strani pa ima rezilo, ki je vzporedno s smerjo nasaditve toporišča, torej je tu služil tudi za sekanje in je zaradi takšne dvojne namembnosti dobil ime kladivasta sekira. V tipologiji kamnitega orodja naše regije spada nova kamnita sekira, glede na približno enake mere širine in debeline, v tip A 2.²⁴ Enako je to vrsto orodja označil tudi Stanko Pahič in na tabeli zapisal, da gre pri vzorčnem primeru za sekiro iz Pavlovskega Vrha (Pahič, 1968, risbe na str.174).²⁵ Omenjena sekira iz vasi Pavlovski Vrh je verjetno v zasebni lasti (Pahič, 1975 b, str. 331), sondiranje na tem kraju leta 1961 je dalo nekaj neolitske keramike (prav tam in Pahič, 1958–59), kasnejša izkopavanja pa so razkrila eneolitsko naselbino (Tomanič-Jevremov, 1973). Ker sta si sekiri podobni, je verjetno enak tudi čas nastanka, ki je torej tudi v primeru Šalovcev lahko mlajša kamena doba (neolitik) ali bakrena doba (eneolitik).

Kot sem že omenil, hranijo poleg nove najdbe kamnite sekire iz Šalovcev še dve kamniti orodji tudi v Prirodoslovnem muzeju na Dunaju (Naturhistorisches Museum Wien) pod inventarnima številcama: 3896 in 3897. Kar tri kamnita orodja v enem kraju pa kažejo na to, da bi utegnili biti stara predpostavka Frana Kovačiča o prazgodovinski naselbini v tem predelu pravilna.²⁶

Ključne besede: Kladivasta sekira, eneolitik, vrtanje kamnitega orodja, tipologija prazgodovinskega kamnitega orodja, serpentinit.

---

23 Lubšina-Tušek, 1993, str. 51.

24 Lubšina-Tušek, 1993, Tab. 2 na str. 41.

25 Pahič, 1968, risbe na str. 174.

26 Kovačič, 1910, str. 69.

Literatura

Josip Klemenc und Balduin Saria: *Archaeologische Karte von Jugoslawien, Blatt Ptuj*. Beograd-Zagreb 1936, Šalovci, str. 69.

Fran Kovačič: *Trg Središče. Krajepis in zgodovina*. Izdalo Zgodovinsko društvo za Sl. Št., Maribor 1910, in ponatis: Središče 1986, str. 69.

Brane Lamut: Kamnita orodja iz prazgodovinske naselbine v Ormožu, v: Brane Lamut (urednik), *Kamen v davnini*. Muzej Ormož, Ormož 2007, str. 24–32.

Marija Lubšina-Tušek: Kamnito orodje v severovzhodni Sloveniji, v: Brane Lamut (urednik), *Ptujski arheološki zbornik ob 100-letnici muzeja in muzejskega društva*, Ptuj 1993, str. 31–158, Šalovci na str. 92 in na Tab. 3 na str. 55; z navedbo starejše literature.

Marija Lubšina-Tušek: Ormoško območje v arheoloških obdobjih in prostorska arheologija, v: Marija Hernja Masten (urednica), *Ormoški zbornik V*, Ormož 2005, str. 178–225, omemba Šalovcev na str. 199.

Marko Mele: Izdelava in uporaba glajenega kamnitega orodja, v: Brane Lamut (urednik), *Kamen v davnini*. Muzej Ormož, Ormož 2007, str. 12–23.

Stanko Pahič: Arheološki spomeniki v Slovenskih Goricah, v: *Ptujski zbornik II*, Ptuj 1962, 187 ss, z omembo kamnitih predmetov iz Šalovcev na str. 189.

Stanko Pahič: K predslovenski naselitvi Slovenskih Goric in Pomurja, v: *Svet med Muro in Dravo. Ob 100-letnici I. slovenskega tabora v Ljutomeru 1868–1968*, Maribor 1968, str. 158–255.

Stanko Pahič: Neolitsko in eneolitsko obdobje, v: *Arheološka najdišča Slovenije*, Ljubljana 1975, str. 45 ss.

Stanko Pahič, Šalovci, v: *Arheološka najdišča Slovenije*, str. 327.

Vili Podgoršek: Nastanek prodišč in njihov pomen za izdelavo kamnitega orodja, v: Brane Lamut (urednik), *Kamen v Davnini*. Muzej Ormož, Ormož 2007, str. 21–23.

Marjana Tomanič-Jevremov: Eneolitska naselbina na Pavlovskem vrhu, v: *Ormoški zbornik 1*, Ormož 1973, str. 20–31.